

การสร้างอัตลักษณ์ของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา

STUDENTS'S IDENTITY CONSTRUCTION IN HIGHER EDUCATION

ฉัตรทิพย์ สุวรรณชิน¹ และพนมพร จันทรปัญญา²
Chattip Suwannachin¹ and Panomporn Jantarapanya²

บทคัดย่อ

การศึกษาในระดับอุดมศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ของผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์สอดคล้องกับความต้องการของสถานประกอบการ และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข อัตลักษณ์ของผู้เรียนถือเป็นอัตลักษณ์บุคคล (Individual Identity) ซึ่งเกี่ยวข้องกับมิติภายในที่บุคคลรู้จักและรับรู้เกี่ยวกับตนเอง และอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคล ทั้งนี้แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของผู้เรียนที่อธิบายไว้ในบทความนี้ได้แก่ นโยบายการพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย พ.ศ. 2554-2558 สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา และกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552 และจากแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของผู้เรียนดังกล่าว พบว่า มีการกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนสอดคล้องใกล้เคียงกัน และได้นำมาสรุปจำแนกประเภทเป็น อัตลักษณ์ทางวิชาการ (Academic Identity) และอัตลักษณ์ทางวิชาชีพ (Professional Identity) สำหรับการสร้างอัตลักษณ์ของผู้เรียนนั้น มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับกระบวนการเรียนรู้ และสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ซึ่งปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการศึกษาทั้งด้านผู้เรียน ด้านผู้สอน ด้านวิธีการสอน ด้านหลักสูตร และด้านผู้บริหาร รวมทั้งปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทั้งด้านสภาพแวดล้อม และด้านระบบประกันคุณภาพการศึกษาที่มีประสิทธิภาพจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และส่งผลให้ผู้เรียนมีอัตลักษณ์ตามที่สถาบันกำหนดได้ประสบความสำเร็จ

คำสำคัญ: การสร้างอัตลักษณ์ อัตลักษณ์ของผู้เรียน อุดมศึกษา

Abstract

Studying in higher education is an important process to construct student Identity with desirable characteristic being relevant to enterprises' needs and can live harmoniously with others in societies. Student identity is considered as individual identity dealing with internal dimension of a person who knows and recognizes themselves and social identity involving in social interaction of individuals. Student identity concept explained in this article includes development policy of Thai

¹ คณบดี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น, Dean of Education Faculty, The Far Eastern University, E-mail: chattip.sc@feu.edu

² อาจารย์ประจำหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต การบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น, Lecturer of Master of Education Program in Education Administration, Education Faculty, The Far Eastern University, E-mail: panomporn.py@feu.edu

ideal graduates B.E. 2011-2015 of Higher Education Commission Office and in National Qualifications Framework for Higher Education B.E. 2009. Student identity concepts as mentioned have to define similar desirable characteristics of student and can be summarized and classified as academic identity and professional identity. Student identity construction associates closely with learning process and learning environment. Therefore, both of the education administration factors including the student aspect, the teacher aspect, the teaching methods aspect, the curriculum aspect, the administrator aspect and the management factors including the environmental aspect and the quality assurance systems in education will be the key factors allowing students to learn and lead them to have identities according to institutions' rules successfully.

Keywords: Identity Construction, Student Identity, Higher Education

บทนำ

การศึกษาในระดับอุดมศึกษาเป็นการศึกษาในระดับที่สำคัญ เนื่องจากการศึกษาที่เตรียมบุคคลเข้าสู่อาชีพ บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจะต้องเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์สอดคล้องกับความต้องการของสถานประกอบการ และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข เมื่อเข้าสู่การศึกษาในระดับอุดมศึกษา ผู้เรียนจะต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมและการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงบุคลิกและพฤติกรรมค่อนข้างมาก ซึ่งจะต้องอาศัยการพิจารณาตรวจสอบ คัดเลือกตอบสนองให้เหมาะสมสอดคล้องกับสิ่งที่ตนรับรู้ การเรียนในระดับอุดมศึกษาจึงอยู่ในช่วงเวลาแห่งการแสวงหาอัตลักษณ์ (Identity) ของผู้เรียน (สมชาย รัตนทองคำ, 2556: 62; อัมพร ศรีประเสริฐสุข, 2545: 1 อ้างถึงในสุภัชฉาน ศรีเอี่ยม, 2554: 1; Lairio, Puukari & Kouvo, 2013: 115)

Chickering และ Reisser (1993: 38-49 อ้างถึงในสุภัชฉาน ศรีเอี่ยม, 2554: 6, 32) ได้แสดงทัศนะว่า การศึกษาในระดับอุดมศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ของผู้เรียนซึ่งค้นหาประสบการณ์ในรูปแบบที่ทำแล้วตนรู้สึกพอใจ รู้สึกปลอดภัย เกิดความมั่นใจในตนเอง รวมไปถึงความรู้สึกพึงพอใจ

ในรูปร่างลักษณะ การปรับตัวทางเพศ การยอมรับและเข้าใจในบทบาทของตนเอง ตลอดจนการมั่นใจในบุคลิกภาพของตน ดังนั้นการศึกษาในระดับอุดมศึกษาจึงเป็นช่วงเวลาสำคัญในการสร้างพื้นฐานชีวิตของผู้เรียนทั้งด้านชีวิตการทำงาน ชีวิตครอบครัว และความสัมพันธ์ทางสังคมผ่านกระบวนการเรียนการสอน และการมีส่วนร่วมในกิจกรรม นอกจากนี้การศึกษาระดับอุดมศึกษายังเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนความรับผิดชอบ และการใช้ชีวิตแบบผู้ใหญ่ รวมทั้งได้ทดลองทำหน้าที่ในบทบาทที่มีคุณค่าและมีความสำคัญต่างๆ ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ทางวิชาการ (Academic Identity) และอัตลักษณ์ทางวิชาชีพ (Professional Identity) ที่สัมพันธ์สอดคล้องกับการประกอบอาชีพในอนาคตอีกด้วย (Lairio, Puukari & Kouvo, 2013: 115-116)

ความหมายและประเภทของอัตลักษณ์ (Identity)

1. ความหมายของอัตลักษณ์ (Identity)

ในพจนานุกรมภาษาไทย - อังกฤษ หรือพจนานุกรมอังกฤษ - ไทย ฉบับรวบรวมและเรียบเรียงโดย วิทย์ เทียงบุรณะธรรม ได้ให้คำแปลของ “Identity” ว่า “เอกลักษณ์” ซึ่งมีความหมายตรงกับคำว่า “Identity”

ในพจนานุกรม Oxford Advanced Learner's Dictionary ปีพิมพ์ 1973 และพจนานุกรม Collins Dictionary ปีพิมพ์ 1996 (ธงชัย สมบูรณ์, 2551: 6 และ อภิญา เพื่องฟูสกุล, 2546: 1) ส่วนในพจนานุกรม The Concise Dictionary of Psychology ปีพิมพ์ 1998 ได้ให้ความหมายของ "Identity" ว่า ลักษณะเฉพาะที่สำคัญที่ฝังแน่นในตัวบุคคล เป็นพื้นฐานที่หลอมรวมเป็นบุคลิกภาพ สะท้อนภาพลักษณ์ของบุคคล (Statt, 1998) นอกจากนี้ ราชบัณฑิตยสถานยังได้บัญญัติศัพท์คำว่า "Identity" ว่า "เอกลักษณ์" โดยในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของ "เอกลักษณ์" ว่า ลักษณะที่เหมือนกันหรือมีร่วมกัน (คำศัพท์บัญญัติ, 2537: 71 และพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, 2546)

ในวงการสังคมศาสตร์ยุคปัจจุบันมีการใช้คำว่า "อัตลักษณ์" แทนคำว่า "เอกลักษณ์" ในความหมายของคำว่า "Identity" ซึ่งอภิญา เพื่องฟูสกุล (2546: 1) ได้อธิบายว่า แนวคิดยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) ให้ความหมายของคำว่า "Identity" เปลี่ยนแปลง โดยไม่ได้หมายถึงคุณสมบัติเฉพาะตัวอีกต่อไป ทั้งนี้ เนื่องจากเกิดการตั้งคำถามเกี่ยวกับวิธีการมองโลก การเข้าถึงความจริงของสิ่งต่างๆ รวมทั้งความเชื่อในความจริงที่เป็น "แกนหลัก" ของปัจเจกบุคคล ความเป็นปัจเจกกลายเป็นเรื่องของการนิยามความหมายที่สามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามบริบท ดังนั้น คำว่า "อัตลักษณ์" จึงมีความเหมาะสมกว่า "เอกลักษณ์" ในความหมายของคำว่า "Identity"

สำหรับความหมายของ "อัตลักษณ์" ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

McCall (1987: 134 อ้างถึงใน ฤดี นิยมรัตน์, 2554: 4) ได้ให้ความหมายของ "อัตลักษณ์" ว่า เป็นลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งในตัวบุคคล หรือชนชาติใดชนชาติหนึ่งที่ทำให้บุคคลนั้นรู้ตัวว่า เขาเป็นบุคคล เป็นตัวเขาเอง แตกต่างจากคนอื่น และทำให้คนอื่นรู้จักว่าเป็นใคร อัตลักษณ์ของตนเองจึงมีความสำคัญ เพราะเป็น

เครื่องรักษาบุคคลแต่ละคนให้มีความเป็นตัวตนของตนเองโดยแท้จริง

อภิญา เพื่องฟูสกุล (2546: 1-2) กล่าวว่า อัตลักษณ์แปรเปลี่ยนตามบริบทของวัฒนธรรมยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งเทคโนโลยีการสื่อสารทำให้มิติเวลาเร่งเร็วขึ้น และมิติพื้นที่หดแคบเข้ามา เกิดการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว หลากหลายและซับซ้อน การเปลี่ยนแปลงนี้แสดงออกได้หลายลักษณะและหลายมิติ ในระดับจุลภาคจะพบการปรับเปลี่ยนแบบแผนชีวิตประจำวันของปัจเจกบุคคลซึ่งเชื่อมโยงกับการปรับเปลี่ยนสัมพันธ์กับผู้อื่น ในระดับมหภาคจะพบการเคลื่อนไหวทางศาสนา ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมใหม่ๆ มากมาย และมีกระบวนการสร้างตัวตนและอัตลักษณ์จากการผสมผสานองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่ซับซ้อน

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2542: 1-2 อ้างถึงใน ฤดี นิยมรัตน์, 2554: 4) กล่าวว่า "อัตลักษณ์" หมายถึง สิ่งที่เราารู้สึกว่าเป็นเรา หรือพวกเราแตกต่างจากเขา พวกเขา หรือคนอื่น อัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียว แต่อาจมีหลายอัตลักษณ์ที่ประกอบขึ้นเป็นตัวเรา หรือพวกเรา อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มียู่ตามธรรมชาติแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม (Social - Constructed) อัตลักษณ์จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างความเหมือนและความแตกต่างระหว่างพวกเราหรือคนอื่น

จากความหมายของอัตลักษณ์ ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า อัตลักษณ์ หมายถึงลักษณะเฉพาะ หรือลักษณะที่เหมือนกันของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่สามารถบ่งบอกความแตกต่างและสร้างความจดจำได้ ซึ่งเป็นผลจากการยอมรับและเข้าใจบทบาทหน้าที่ตนเองผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

2. ประเภทของอัตลักษณ์ (Identity)

จากความหมายของอัตลักษณ์ที่บุคคลมีลักษณะเฉพาะ หรือลักษณะที่เหมือนกันของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอันเป็นผลจากกระบวนการทางอารมณ์ ความรู้สึกภายในตนเอง และกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมนั้น

สามารถนำมาจำแนกประเภทของอัตลักษณ์ ได้ดังนี้ (Smith, 2006, 85-88; Erikson, 1968 อ้างถึงใน สุภชฌาน์ ศรีเอี่ยม, 2554: 24-25; Woodward, 1997 อ้างถึงในธงชัย สมบูรณ์, 2551: 10)

2.1 อัตลักษณ์บุคคล (Individual Identity)

เกี่ยวข้องกับ “มิติภายใน” ของบุคคล อันได้แก่ อารมณ์ความรู้สึกนึกคิด ซึ่งบุคคลมีต่อตนเอง เป็นการให้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงความหมายเกี่ยวกับตนเองผ่านกระบวนการที่เขาสัมพันธ์กับโลกซึ่ง Erving Goffman นักสังคมวิทยา ได้จำแนกอัตลักษณ์บุคคลตามทฤษฎีจิตสังคมของ Erik H. Erikson ไว้ดังนี้

1) สิ่งที่บุคคลมองว่า เป็นตัวตนของตนเอง ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ และแตกต่างจากผู้อื่น (Ego Identity)

2) ภาพหรือลักษณะเฉพาะตัวของบุคคล ในสายตาผู้อื่น (Personal Identity) ซึ่งสังคมมีกระบวนการแจกแจง และระบุอัตลักษณ์บุคคลแตกต่างกันไป เช่น ในสังคมสมัยใหม่ใช้บัตรประจำตัวประชาชน หรือการพิมพ์ลายนิ้วมือ เป็นต้น

2.2 อัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity)

คือ สถานภาพทางสังคม เช่น อาชีพ ชนชั้น เพศชาติพันธุ์ หรือศาสนาที่บุคคลนั้นสังกัด อัตลักษณ์บุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคมมีการซ้อนทับกันอยู่ เช่น การที่สังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และตำแหน่งทางสังคม อาทิ ความเป็นลูก ความเป็นเพื่อน หรือตำแหน่งทางสังคมแก่บุคคล ส่งผลให้บุคคลเรียนรู้และเลือกนิยามตนเองให้เหมาะสมกับสังคม และมีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบท สัญลักษณ์ที่บุคคลนำมาใช้นิยามตนเองทั้งต่อสังคมและต่อตนเอง เช่น การเลือกแต่งกายเพื่อแสดงความเป็นสมาชิกของสถาบัน หรือแต่ละสถานศึกษาเลือกใช้สัญลักษณ์หรือเครื่องแบบที่แตกต่างกันเพื่อแสดงความเป็นตัวตนให้ผู้อื่นรับรู้ ทั้งนี้การนิยามความหมายเพื่อแสดงถึงความเป็นตัวตนของแต่ละบุคคลกับสิ่งที่ผู้อื่นมองเห็นอาจไม่สอดคล้องกันเสมอไป โดย Erving Goffman นักสังคมวิทยา ได้จำแนกอัตลักษณ์สังคมนี้ออกเป็นสองส่วน ได้แก่ (Smith, 2006: 85-86)

1) สิ่งที่สังคมเรียกร้องและคาดหวังจากบุคคล (Virtual Social Identity)

2) สิ่งที่เป็นอัตลักษณ์ที่แท้จริงของบุคคลนั้น (Actual Social Identity)

กล่าวโดยสรุป อัตลักษณ์แบ่งเป็นสองประเภท คือ อัตลักษณ์บุคคลซึ่งเกี่ยวข้องกับมิติภายในของบุคคลที่รู้จักและรับรู้เกี่ยวกับตนเอง และอัตลักษณ์ทางสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคล ทั้งนี้บุคคลจะนิยามและแสดงตนเองจากอารมณ์ ความรู้สึกภายในของตนเอง และจากความคาดหวังของสังคม ดังนั้น อัตลักษณ์บุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคมจึงมีความเชื่อมโยง และส่งผลซึ่งกันและกัน

แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์บุคคล

อัตลักษณ์บุคคลไม่ได้มีลักษณะถาวรแต่มีการก่อตัวและปรับเปลี่ยนตลอดเวลาตามบริบทของเวลาและสถานที่ที่บุคคลได้มีปฏิสัมพันธ์ (Ivanic, 1998, 2006 cited in Burgess, 2010: 20) โดย Erick H. Erikson เชื่อว่า การสร้างอัตลักษณ์บุคคลเป็นกระบวนการตลอดทั้งชีวิต (A Life Long Process) และได้แบ่งขั้นตอนการสร้างอัตลักษณ์ไว้ 8 ขั้นตอน โดยเริ่มตั้งแต่วัยทารกจนถึงวัยชรา (สุรางค์ โค้วตระกูล, 2544: 40-45) ซึ่งในการสร้างอัตลักษณ์บุคคลนี้ มีความเกี่ยวข้องกับมิติภายในที่ปัจเจกบุคคลรู้จักและรับรู้เกี่ยวกับตนเอง และมิติภายนอกที่ปัจเจกบุคคลให้และเปลี่ยนแปลงความหมายเกี่ยวกับตนเองจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546, 5-6) ดังแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์บุคคลที่ผู้เขียนรวบรวมมานำเสนอ ดังนี้

1. กระบวนการที่อัตลักษณ์บุคคลกลายเป็นอัตลักษณ์ทางสังคม และกระบวนการที่สังคมหล่อหลอมอัตลักษณ์บุคคลขึ้นมา

Rom Harré ได้อธิบายถึงกระบวนการที่อัตลักษณ์บุคคลกลายเป็นอัตลักษณ์ทางสังคม และ

กระบวนการที่สังคมหล่อหลอมอัตลักษณ์บุคคลขึ้นมา ดังนี้ (Harré, 1983 cited in Stables, 2003: 5; Harré, 1983 cited in Murray, 2003; Harré, 1990 อ้างถึงในภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2546: 105)

1.1 กระบวนการที่เด็กซึมซับเอาค่านิยมผ่านกระบวนการขัดเกลาจากพ่อแม่หรือโรงเรียน (Appropriation)

1.2 กระบวนการที่ค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ต่างๆ ผสมเข้ามาในมิติภายในของบุคคล และก่อตัวขึ้นเป็นอัตลักษณ์บุคคล (Transformation)

1.3 กระบวนการที่อัตลักษณ์บุคคลถูกถ่ายทอดหรือแสดงออกในพื้นที่สาธารณะ (Publication)

1.4 กระบวนการที่ประสบการณ์ในกระบวนการทั้งสามข้างต้นได้กลายเป็นประสบการณ์สาธารณะผ่านกลไกบางอย่าง เช่น การพิมพ์หนังสืออัตชีวประวัติออกมาจำหน่าย (Conventionalization)

ทั้งนี้ กระบวนการดังกล่าวทั้งหมดจะครอบคลุมทั้งส่วนที่บุคคลถูกกำหนดจากสังคม และส่วนที่บุคคลเลือกให้ความหมายและกระทำภายในกรอบที่ถูกกำหนดด้วย

2. วงจรแห่งวัฒนธรรม (The Circuit of Culture) กับกระบวนการสร้างอัตลักษณ์บุคคล

กระบวนการสร้างอัตลักษณ์บุคคลดำเนินไปอย่างต่อเนื่องภายใต้วงจรแห่งวัฒนธรรม ซึ่งมีองค์ประกอบต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน โดยจุดเริ่มต้นของวงจรนี้จะเริ่มต้น ณ องค์ประกอบใดก่อนได้ ดังนี้ (Stuart, 1997 cited in Leve, 2012: 4 และขวัญฟ้า ศรีประพันธ์, 2551: 24-25)

2.1 การผลิต (Production) คือ การที่บุคคลให้ความหมายและเปลี่ยนแปลงความหมายจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในสถานการณ์และรูปแบบที่หลากหลาย

2.2 การบริโภค (Consumption) คือ การบริโภคทางวัฒนธรรม ที่ให้ความหมายจากการสร้างภาพตัวแทน และในการบริโภคนั้น สถานที่ อุดมการณ์ เพศ

และชนชั้นทางสังคมต่างก็หมุนเวียนและมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน

2.3 อัตลักษณ์ (Identity) คือ การแสดงออกต่อตนเองเกี่ยวกับคำถามว่า “เราเป็นใคร” “เรารู้สึกอย่างไร” และ “เรารู้สึกร่วมกับกลุ่มไหน”

2.4 กฎระเบียบ (Regulation) คือ ความหมายในทางวัฒนธรรมซึ่งไม่ได้เป็นเพียงสิ่งที่ฝังอยู่ในความคิด แต่ก่อรูปเป็นระเบียบปฏิบัติในสังคม (Regulate Social Practice) มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน

2.5 ภาพตัวแทน (Representation) เป็นการสร้างความหมายผ่านภาษา โดยใช้สัญลักษณ์เพื่อสื่อสารกับผู้อื่น และใช้สัญลักษณ์อ้างอิงถึงความจริงทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

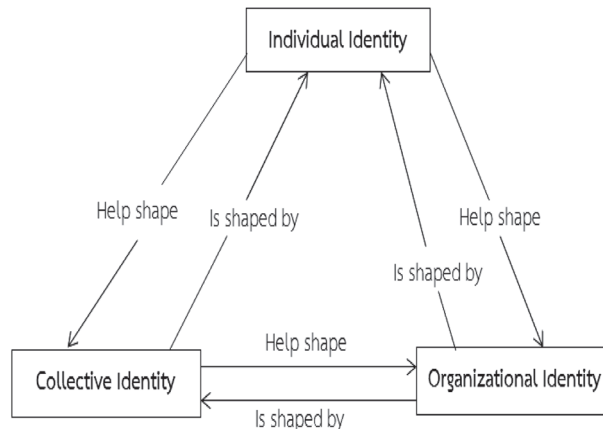
3. อัตลักษณ์องค์กร (Organizational Identity) กับการสร้างอัตลักษณ์บุคคล

จากแนวคิดที่ว่า อัตลักษณ์บุคคล และอัตลักษณ์ทางสังคมมีความเชื่อมโยง และส่งผลซึ่งกันและกัน โดยบุคคลให้และเปลี่ยนแปลงความหมายเกี่ยวกับตนเองจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม หนึ่งในอัตลักษณ์ทางสังคมที่มีผลต่อการสร้างอัตลักษณ์บุคคล คือ อัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) ของสมาชิกในองค์กรผ่านการบัญญัติกฎระเบียบ ข้อบังคับ ธรรมเนียม และประเพณีเพื่อกำหนดอำนาจและบทบาทหน้าที่ของบุคคลภายในองค์กร ซึ่งอัตลักษณ์ร่วมนี้มีส่วนในการสร้างอัตลักษณ์องค์กร (Organizational Identity) (Gee, 2000, 102 cited in McNair, Newswander, Boden & Borrego, 2011: 377)

ศุภฤกษ์ รักชาติ (2554: 14) ได้สรุปอัตลักษณ์องค์กร (Organizational Identity) ว่าเป็นรากฐานขององค์กรที่แฝงอยู่ในวัฒนธรรมองค์กร (Organizational Culture) โดยวัฒนธรรมองค์กรนี้จัดเป็นโครงสร้างของอัตลักษณ์ร่วมอย่างหนึ่ง และถูกสื่อสารต่อสมาชิกองค์กรผ่านผู้บริหารระดับสูง จากนั้นจึงถูกตีความและแสดงออกผ่านสมาชิกขององค์กรทุกระดับ ทั้งนี้ปัจจัยที่ส่งผล

ต่อการแสดงออก คือ รูปแบบวัฒนธรรมองค์กร ประสบการณ์การทำงาน และอิทธิพลจากสังคมภายนอกองค์กร ดังนั้น อัตลักษณ์องค์กรจึงมีส่วนในการสร้างอัตลักษณ์บุคคล และอัตลักษณ์ร่วมของสมาชิกภายในองค์กร ในขณะที่เดียวกันอัตลักษณ์บุคคลและอัตลักษณ์

ร่วมก็มีส่วนในการสร้างอัตลักษณ์องค์กรด้วยเช่นกัน โดย Puusa (2006 อ้างถึงใน ศุภฤกษ์ รักชาติ, 2554: 15) ได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ทั้งสามประเภท ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์บุคคล อัตลักษณ์ร่วมและอัตลักษณ์องค์กร
ที่มา: Puusa (2006 อ้างถึงในศุภฤกษ์ รักชาติ, 2554: 15)

แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา

อัตลักษณ์ของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะส่งผลต่อการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมของผู้เรียนดังที่ เกณฑ์การประเมินคุณภาพภายนอก รอบที่สาม (พ.ศ. 2554-2558) สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) (สมศ.) ได้กำหนดให้มีการประเมินเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์ของผู้เรียนที่สอดคล้องกับปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ และวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554) สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของผู้เรียนที่จะขอเสนอในบทความนี้ คือ แนวคิดตามนโยบายการพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย พ.ศ. 2554-2558 และแนวคิดตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552 ดังนี้

1. นโยบายการพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย พ.ศ. 2554-2558 (สกอ. เตรียมพร้อมผลิตบัณฑิตไทยในศตวรรษที่ 21, 2554: 2)

1.1 บัณฑิตไทยมีสมรรถนะและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 กล่าวคือ ต้องมีการเรียนรู้ในวิชาแกนหลัก ได้แก่ ภาษาแม่ และภาษาสำคัญของโลก ศิลปะ คณิตศาสตร์ การปกครองและหน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์วิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ โดยต้องสอดแทรกทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เข้าไปในทุกวิชาแกนหลัก ดังนี้ 1) ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย ความรู้เกี่ยวกับโลก ความรู้เกี่ยวกับการเงิน เศรษฐศาสตร์ ธุรกิจ และการเป็นผู้ประกอบการ ความรู้ด้านการเป็นพลเมืองที่ดี ความรู้ด้านสุขภาพ ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม 2) ทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรม ซึ่งเป็นตัวกำหนดความพร้อมของผู้เรียนเข้าสู่โลกการทำงานที่มีความซับซ้อนมากขึ้นในปัจจุบัน ประกอบด้วย ความริเริ่มสร้างสรรค์และนวัตกรรม การคิดอย่างมี

วิจารณ์ญาณ และการแก้ปัญหา การสื่อสารและการร่วมมือ 3) ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อและเทคโนโลยี เนื่องด้วยในปัจจุบันมีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อและเทคโนโลยีมากมาย ผู้เรียนจึงต้องมีความสามารถในการแสดงทักษะการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณและปฏิบัติงานได้หลากหลาย โดยอาศัยความรู้ในหลายด้าน ได้แก่ ความรู้ด้านสารสนเทศ ความรู้เกี่ยวกับสื่อ ความรู้ด้านเทคโนโลยี และ (4) ทักษะด้านชีวิตและอาชีพในการดำรงชีวิตและทำงานในยุคปัจจุบันให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งผู้เรียนจะต้องพัฒนาทักษะชีวิตที่สำคัญดังนี้ คือ ความยืดหยุ่นและการปรับตัว การริเริ่มสร้างสรรค์และเป็นตัวของตัวเอง ทักษะสังคมและสังคมข้ามวัฒนธรรม การเป็นผู้สร้างหรือผู้ผลิต (Productivity) และมีความรับผิดชอบเชื่อถือได้ (Accountability) มีภาวะผู้นำและความรับผิดชอบ (Responsibility) (วิจารณ์ พานิช, 2555: 16-21 อ้างอิงในทักษะการเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ 21, 2557)

1.2 บัณฑิตไทยมีคุณลักษณะความเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก

1.3 บัณฑิตไทยมีความเป็นเลิศที่หลากหลายตามจุดเน้นของสถาบันอุดมศึกษา กล่าวคือ ผลิตบัณฑิตที่สะท้อนจุดเน้นของสถาบันเป็นบัณฑิตที่เก่งทั้งวิชาการและวิชาชีพโดยคำนึงถึงเกณฑ์มาตรฐานทางวิชาการและวิชาชีพนั้นๆ

2. กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552

กำหนดคุณลักษณะบัณฑิตไว้ 5 ด้าน ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2552 อ้างอิงในสุภชานัน ศรีเอี่ยม, 2554: 35-36)

2.1 ด้านคุณธรรม จริยธรรม หมายถึง ความสามารถในการจัดการปัญหาทางคุณธรรม จริยธรรม และวิชาชีพ โดยใช้ดุลยพินิจทางค่านิยม ความรู้สึกรู้สีกของผู้อื่น ค่านิยมพื้นฐาน และจรรยาบรรณวิชาชีพ

2.2 ด้านความรู้ หมายถึง การมีองค์ความรู้ในสาขาวิชาอย่างกว้างขวางและเป็นระบบ ตระหนักรู้หลักการและทฤษฎีในองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง สำหรับหลักสูตรวิชาชีพต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับความก้าวหน้าของความรู้เฉพาะด้านในสาขาวิชา และตระหนักถึงงานวิจัยในปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาและการต่อยอดองค์ความรู้ ส่วนหลักสูตรวิชาชีพที่เน้นปฏิบัติ จะต้องเน้นหนักในธรรมเนียมปฏิบัติ กฎระเบียบ ข้อบังคับที่เปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์

2.3 ด้านทักษะทางปัญญา หมายถึง การมีความสามารถค้นหาข้อเท็จจริง ทำความเข้าใจและสามารถประเมินข้อมูล แนวคิดหลักฐานใหม่ๆ จากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย และใช้ข้อมูลที่ได้ในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองสามารถศึกษาปัญหาที่ค่อนข้างซับซ้อน และเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขได้อย่างสร้างสรรค์ โดยคำนึงถึงความรู้ภาคทฤษฎี ประสบการณ์จากภาคปฏิบัติ และผลกระทบจากการตัดสินใจสามารถใช้ทักษะและความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเนื้อหาสาระทางวิชาการและวิชาชีพ สำหรับหลักสูตรวิชาชีพ ผู้เรียนสามารถใช้วิธีการปฏิบัติงานประจำและหาแนวทางใหม่ในการแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม

2.4 ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นทักษะที่เอื้อต่อการแก้ปัญหาในกลุ่มได้อย่างสร้างสรรค์ ไม่ว่าจะเป็นผู้นำ หรือสมาชิกของกลุ่มสามารถแสดงออก ซึ่งภาวะผู้นำในสถานการณ์ที่ไม่ชัดเจนและต้องใช้นวัตกรรมใหม่ๆ ในการแก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มในการวิเคราะห์ปัญหาได้อย่างเหมาะสมบนพื้นฐานของตนเอง และของกลุ่ม รับผิดชอบในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งต้องมีการพัฒนาตนเองและอาชีพ

2.5 ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ หมายถึง ความสามารถในการศึกษา ทำความเข้าใจในประเด็นปัญหา สามารถเลือกและประยุกต์ใช้เทคนิคทางสถิติหรือคณิตศาสตร์ที่เกี่ยวข้องอย่างเหมาะสมในการศึกษา

ค้นคว้าและเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาใช้เทคนิคสารสนเทศในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประมวลผล แปลความหมาย และนำเสนอข้อมูลสารสนเทศอย่างสม่าเสมอสามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในการพูดและการเขียน สามารถเลือกใช้รูปแบบการนำเสนอที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มบุคคลที่แตกต่างกันได้

จากแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษาทั้งสองแนวคิดดังกล่าวข้างต้นจะพบว่า มีการกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนสอดคล้องใกล้เคียงกัน โดยแบ่งเป็นสองด้าน คือ คุณลักษณะด้านปัญญา เช่น การมีความสามารถในการเรียนรู้สำรวจและประเมินข้อมูล การคิดวิเคราะห์ การมีความคิดสร้างสรรค์ และมีองค์ความรู้ในสาขาวิชาที่กว้างขวางและเป็นระบบ และคุณลักษณะด้านอาชีพและการดำรงชีวิต เช่น การมีความรู้และทักษะในวิชาชีพเฉพาะด้าน มีความรับผิดชอบ มีทักษะทางสังคม มีคุณธรรม และจริยธรรม ซึ่งในบทความฉบับนี้ผู้เขียนได้นำคุณลักษณะทั้งสองด้านมาสรุปจำแนกประเภทอัตลักษณ์ที่สถาบันอุดมศึกษาสร้างให้เกิดแก่ผู้เรียน โดยยึดตามแนวคิดในงานวิจัยของ Lairio, Puukari และ Kouvo (2013: 118-119) ดังนี้

1. อัตลักษณ์ทางวิชาการ (Academic Identity)

หมายถึง การมีทักษะในการคิดอย่างเป็นระบบ (Scientific Thinking Skills) และทักษะทั่วไป (Generative Skills) ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองและสร้างความรู้ใหม่ได้ ตลอดจนมีองค์ความรู้ในสาขาวิชาอย่างกว้างขวางและเป็นระบบ

2. อัตลักษณ์ทางวิชาชีพ (Professional Identity)

หมายถึง การมีทักษะและความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน มีความรับผิดชอบ มีคุณธรรมจริยธรรม และจรรยาบรรณในวิชาชีพ รวมทั้งมีทักษะทางสังคม

การสร้างอัตลักษณ์ของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา

Erik H. Erikson เชื่อว่า การสร้างอัตลักษณ์บุคคลเป็นกระบวนการตลอดทั้งชีวิตตั้งแต่วัยทารกจนถึงวัยรุ่น และการสร้างอัตลักษณ์ในช่วงวัย 12-18 ปี ซึ่งอยู่

ในช่วงวัยรุ่น และเป็นช่วงวัยของบุคคลที่ศึกษาในระดับอุดมศึกษา ซึ่งนับเป็นช่วงวัยที่มีความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากเป็นช่วงวิกฤตระหว่างการมีอัตลักษณ์ที่ลงตัวกับการเกิดความสับสนในบทบาทของตน บุคคลในวัยนี้ต้องการแสวงหาอัตลักษณ์ของตนเอง หากบุคคลไม่สามารถค้นหาอัตลักษณ์ของตนเองพบ ก็จะเกิดความสับสนในการแสดงบทบาทหน้าที่ของความเป็นผู้ใหญ่ในอนาคตได้ ทั้งนี้ อัตลักษณ์ของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษาถือเป็นอัตลักษณ์บุคคล (Individual Identity) ซึ่งเกี่ยวข้องกับมิติภายในที่บุคคลรู้จักและรับรู้เกี่ยวกับตนเอง และอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคล (สุรางค์ ไคว์ตะกุล, 2544: 5-6, 40-45; อภิญา เพื่องฟูสกุล, 2546: 17-19)

สำหรับประเภทอัตลักษณ์ที่สร้างให้เกิดแก่ผู้เรียนที่นำเสนอในบทความนี้ คือ อัตลักษณ์ทางวิชาการ และอัตลักษณ์ทางวิชาชีพ ซึ่งมีพื้นฐานจากการสร้างความกระหายใคร่รู้ (Curiosity) และฝึกฝนผู้เรียนให้มีใจเปิดรับทางเลือกในคำอธิบายหรือคำตอบใหม่เพื่อนำมาปรับปรุงตนเองรวมถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในสถาบันอุดมศึกษา (Lairio, Puukari & Kouvo, 2013: 118) นอกจากนี้ การสร้างอัตลักษณ์ของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษายังมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ และสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ (Nygaard & Serrano, 2009: 233) ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพจะเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้สถาบันอุดมศึกษาสามารถสร้างอัตลักษณ์ของผู้เรียนได้ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้ในรายงานการวิจัยเอกสาร เรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในระดับปริญญาตรีได้เสนอกลยุทธ์ในการจัดการศึกษาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ระดับอุดมศึกษาไว้ (พันศักดิ์ พลสารัมย์ และวัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2543: 110-115; พันศักดิ์ พลสารัมย์, ม.ป.ป.: 7-11) ซึ่งผู้เขียนได้ประมวลมานำเสนอ ดังนี้

1. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการศึกษา

1.1 ด้านผู้เรียน ควรเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยที่อาจารย์ผู้สอนต้องคำนึงถึงคุณค่าที่ผู้เรียนจะได้รับเป็นหลักและเอื้อประโยชน์ต่อผู้เรียนให้มากที่สุด มีการกำหนดคุณลักษณะบัณฑิตอันพึงประสงค์เพื่อนำไปสู่เป้าหมายการผลิตที่ชัดเจน การปลูกฝังทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ด้านภาษาและการสื่อสาร ด้านการคิดวิเคราะห์ การปลูกฝังนิสัยใฝ่เรียนรู้ การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมโดยวิธีการสอดแทรกในการเรียนการสอนต่างๆ รายวิชานอกจากการจัดเป็นรายวิชาเฉพาะ

1.2 ด้านผู้สอน จะต้องลดบทบาทการสอนในลักษณะของการให้ความรู้ลง และปรับวิธีการสอนโดยเป็นผู้ชี้แนะ และกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง รวมทั้งให้ความสำคัญกับการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนมากขึ้น ตลอดจนมีความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งจากแนวคิดของ Austin (1993 อ้างถึงในสุภัชฉาน ศรีเอี่ยม, 2554: 33-34, 45) ได้ระบุไว้ว่า จำนวนชั่วโมงต่อสัปดาห์ที่นักศึกษาปฏิบัติสัมพันธ์กับอาจารย์นอกห้องเรียน เช่น การช่วยอาจารย์สอน การช่วยอาจารย์ทำวิจัย ตลอดจนการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในกิจกรรมทางวิชาการ เป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์แก่ผู้เรียน

1.3 ด้านวิธีการเรียนการสอน ที่เน้นการจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียน และมีวิธีการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายรูปแบบ มุ่งให้ผู้เรียนได้เกิดทักษะการคิด การกลั่นกรอง และสังเคราะห์ความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ รวมทั้งจัดกระบวนการพัฒนาทักษะในการสอนของอาจารย์ให้สามารถดำเนินการสอนตามหลักการเรียนรู้แบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยกำหนดเป็นภาระงานที่อาจารย์จะต้องมีการพัฒนาทักษะการสอนเป็นช่วงๆ ส่งเสริมให้มีการใช้สื่อประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนมากขึ้น ตลอดจนจัดให้มีรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลายแก่ผู้เรียนตามความสนใจและความถนัด

ทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัยโดยเน้นการเรียนรู้ตลอดชีวิต

1.4 ด้านหลักสูตร จัดหลักสูตรให้เป็นแบบบูรณาการ ได้แก่ หลักสูตรที่พัฒนารายวิชาเป็นชุดวิชา (Module) มีความยืดหยุ่น เป็นแบบกว้างและมีความหลากหลาย เช่น การเพิ่มการจัดหลักสูตรนานาชาติ เน้นการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรให้มีคุณภาพ มีความทันสมัย และส่งเสริมการเรียนรู้แบบบูรณาการเชื่อมประสานกับชีวิตจริง และฝึกปฏิบัติจากประสบการณ์ตรง การจัดตั้งสมาคมวิชาชีพเพื่อดูแลคุณภาพการสอน และควบคุมมาตรฐานในการจัดการศึกษา เช่น แพทยสภา สมาคมพยาบาล สำนักงานควบคุมมาตรฐานคุณภาพกลางเพื่อดูแลคุณภาพการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา สอดคล้องกับทัศนะของ Lairio, Puukari และ Kouvo (2013: 118-119) ที่กล่าวว่า อัตลักษณ์ทางวิชาชีพของผู้เรียนเป็นผลจากการฝึกปฏิบัติในสาขาวิชาเฉพาะที่คำนึงถึงความเป็นอิสระทางวิชาการ ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างชีวิตการทำงานกับชีวิตการเรียนมีความสำคัญต่อการสร้างอัตลักษณ์ทางวิชาชีพของผู้เรียน

1.5 ด้านผู้บริหาร ผู้บริหารควรกำหนดวิสัยทัศน์เกี่ยวกับการเรียนการสอนที่ชัดเจน มีนโยบายสนับสนุนด้านต่างๆ ในการจัดการศึกษาและการพัฒนาการเรียนการสอน มีการวางแผนการจัดการศึกษาโดยกำหนดทิศทาง เป้าหมายทางวิชาการอย่างชัดเจน และที่สำคัญต้องมีการกำหนดประเด็นของอัตลักษณ์และการเรียนรู้ไว้ในแผนการศึกษา (Educational Program) อย่างเป็นระบบ (Nygaard & Serrano, 2009: 233) นอกจากนี้ผู้บริหารยังต้องคำนึงถึงการสร้างอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) ซึ่งเป็นหนึ่งในอัตลักษณ์ทางสังคมของสมาชิกภายในองค์กร ผ่านการบัญญัติกฎระเบียบ ข้อบังคับ ธรรมเนียม และประเพณีขององค์กร ทั้งนี้เพราะอัตลักษณ์บุคคล และอัตลักษณ์ทางสังคมมีความเชื่อมโยงและส่งผลซึ่งกันและกัน (Gee, 2000: 102 cited in McNair, Newswander, Boden & Borrego, 2011: 377)

2. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ

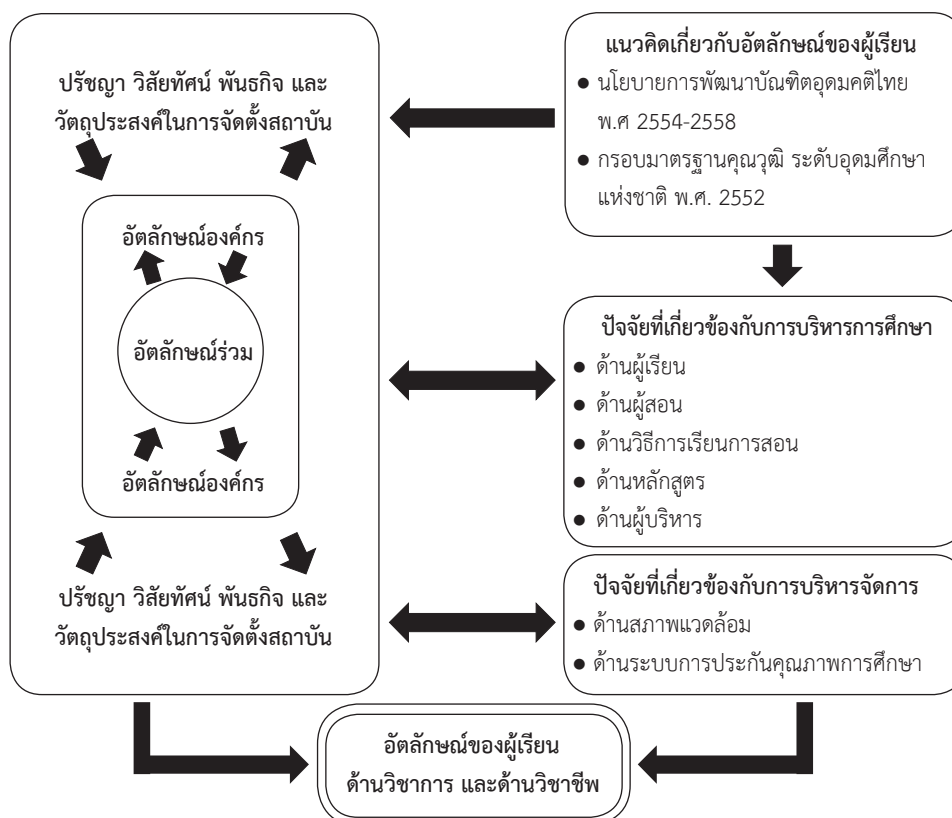
2.1 ด้านสภาพแวดล้อม ทั้งทางกายภาพ บุคคล ภาวะเปื้อน ธรรมเนียมปฏิบัติ และวัฒนธรรมของสถาบันการศึกษาเป็นองค์ประกอบที่ช่วยหล่อหลอมให้ผู้เรียนมีอัตลักษณ์ตามที่สถาบันกำหนด เนื่องด้วยอัตลักษณ์บุคคลไม่ได้มีลักษณะถาวร แต่มีการก่อตัวและปรับเปลี่ยนตลอดเวลาตามบริบทของเวลาและสถานที่ที่บุคคลได้มีปฏิสัมพันธ์การสร้างอัตลักษณ์บุคคลจึงมีความเกี่ยวข้องกับมิติภายในที่บุคคลรู้จักและรับรู้เกี่ยวกับตนเอง และมีมิติภายนอกที่บุคคลเปลี่ยนและนิยามความหมายตนเองจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม (Ivanic, 1998, 2006 cited in Burgess, 2010: 20 และอภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2546, 5-6) ด้วยเหตุนี้สถาบันอุดมศึกษาจะต้องจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน การจัดสภาพแวดล้อมที่ดีจะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ดีขึ้น และยังเป็นการปลูกฝังนิสัยในการเรียนรู้ด้วยตนเองแก่ผู้เรียนมีการจัดหาและบริการสื่อวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนอย่างเพียงพอ รวมทั้งต้องมีหน่วยงานที่พัฒนาการเรียนการสอน เช่น ศูนย์ช่วยเหลือด้านการเรียน ศูนย์พัฒนาการสอน ศูนย์ผลิตสื่ออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ตลอดจนต้องเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือการพัฒนาความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ได้แก่ การร่วมมือกับภาคธุรกิจเอกชน องค์กร หรือหน่วยงานอื่นๆ ในการจัดการศึกษา ซึ่งจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ยังพบว่าสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดียังเอื้ออำนวยให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เรียนด้วยกัน และระหว่างผู้เรียนกับบุคลากรในสถาบันอุดมศึกษา ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในชุมชนการเรียนรู้ และได้รับความรู้จากการเรียนรู้ และการฝึกปฏิบัติในสถาบันอุดมศึกษา ตลอดจนการที่อาจารย์ดูแลเอาใจใส่ผู้เรียนในฐานะที่เป็นบุคคลหนึ่ง (Whole Person) และการให้ความสนใจในสภาพความเป็นอยู่ที่ดี (Well-Being) ของผู้เรียนจะเป็นปัจจัยส่งเสริมการสร้างอัตลักษณ์แก่ผู้เรียน

(Christie, Tett, Cree, Hounsell & McCune, 2008: 567; Gallacher, Crossan, Field & Merrill, 2002; Tam, 2002, 213 & Tinto, 1975 Cited in Lairio, Puukari & Kouvo, 2013: 118)

2.2 ด้านระบบประกันคุณภาพการศึกษา

สถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งจะต้องมีการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพการศึกษาตามพันธกิจหลักของสถาบันอุดมศึกษา คือ ด้านการผลิตบัณฑิต ด้านการวิจัย ด้านการบริการวิชาการ และด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ซึ่งจะส่งผลให้กระบวนการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้นและมีการพัฒนาคุณภาพสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังรวมถึงด้านการบริหารจัดการ ซึ่งจะช่วยให้สถาบันอุดมศึกษามีระบบการบริหารจัดการงบประมาณที่เหมาะสม นอกจากนี้การที่สถาบันอุดมศึกษาสามารถจัดระบบการบริหารกิจการต่างๆ ด้วยตนเองและมีการพึ่งตนเองมากขึ้นจะทำให้การจัดการเกี่ยวกับงบประมาณเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยงบประมาณเกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนการสอนควรได้รับการพิจารณาเป็นความสำคัญในระดับต้นๆ รวมทั้งมีการจัดตั้งศูนย์กลางเครือข่ายบนอินเทอร์เน็ตเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และข่าวสารระหว่างกัน และมีการประสานงานระหว่างหน่วยงานทุกระดับในสถาบัน ตั้งแต่ระดับนโยบาย ระดับคณะ ศูนย์ และภาควิชา ตลอดจนมีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

จากแนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์ของผู้เรียนดังที่กล่าวแล้วข้างต้น ประกอบกับการประมวลแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของผู้เรียนในหัวข้อที่ผ่านมา ผู้เขียนสรุปเป็นรูปแบบการสร้างอัตลักษณ์ของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 รูปแบบการสร้างอัตลักษณ์ของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา
ที่มา: ผู้เขียน

สรุป

การสร้างอัตลักษณ์ของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นการเตรียมความพร้อม ผู้เรียนสู่การประกอบอาชีพในอนาคตให้มีคุณลักษณะ อันพึงประสงค์สอดคล้องกับความต้องการของสังคม และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งการสร้างอัตลักษณ์ของผู้เรียนนั้น มีความสัมพันธ์ อย่างใกล้ชิดกับกระบวนการเรียนรู้ และสภาพแวดล้อม

การเรียนรู้ ดังนั้น ประสิทธิภาพในการบริหารการศึกษา และการบริหารจัดการของสถาบันอุดมศึกษาซึ่งประกอบด้วยปัจจัยด้านผู้เรียน ด้านผู้สอน ด้านวิธีการสอน ด้านหลักสูตร ด้านผู้บริหาร ด้านสภาพแวดล้อม และด้านระบบประกันคุณภาพการศึกษา จะเป็นปัจจัย สำคัญที่ส่งผลให้การสร้างอัตลักษณ์ของผู้เรียนประสบความสำเร็จ

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2554). *อัตลักษณ์ เอกลักษณ์กับการประเมินคุณภาพภายนอกกรอบสาม*. สืบค้นเมื่อ 14 ธันวาคม 2557, จาก <http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=24407&Key=hotnews>
- ขวัญฟ้า ศรีประพันธ์. (2551). *ภาพตัวแทนคนจนในรายการเกมโชว์ทางโทรทัศน์*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สื่อสารมวลชน), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- คำศัพท์บัญญัติ. (2537). กรุงเทพฯ: ต้นธรรม.

- ทักษะการเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ 21. (2557). สืบค้นเมื่อ 23 มกราคม 2558, จาก <http://www.vcharkarn.com/varticle/60454>
- ธงชัย สมบูรณ์. (2551). *อัตลักษณ์ “ได้กรวม” : รายงานวิจัย*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. (2546). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- พันศักดิ์ พลสารมัย. (ม.ป.ป.). *การปฏิรูปการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา: การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในระดับปริญญาตรี*. สืบค้นเมื่อ 23 มกราคม 2558, จาก http://www.edu.chula.ac.th/eduinfo/ed_resch/pansak.pdf
- พันศักดิ์ พลสารมัย และวัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา. (2543). *รายงานวิจัยเอกสาร เรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในระดับปริญญาตรี*. กรุงเทพฯ: ทบวงมหาวิทยาลัย.
- ฤดี นิยมรัตน์. (2554). *อัตลักษณ์ลวดลายเบญจรงค์ไทย: รายงานวิจัย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- สมชาย รัตนทองคำ. (2556). *ลักษณะผู้เรียนระดับอุดมศึกษา: เอกสารประกอบการสอน 475788 การสอนทางกายภาพบำบัด ภาคต้นปีการศึกษา 2556*. สืบค้นเมื่อ 23 มกราคม 2558, จาก <http://ams.kku.ac.th/aalearn/resource/edoc/tech/54/6learner54.pdf>
- ศุภฤกษ์ รักชาติ. (2554). *การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นด้านความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์โรงเรียนและกระบวนการกำหนดอัตลักษณ์โรงเรียนของผู้บริหารสถานศึกษา*. วิทยานิพนธ์ปริญญา ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สกอ. เตรียมพร้อมผลิตบัณฑิตไทยในศตวรรษที่ 21. (2554, 8 สิงหาคม). *จดหมายข่าวสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา*. 2(27), 2-4.
- สุภัชฌาน ศรีเอี่ยม. (2554). *การพัฒนาอัตลักษณ์นิสิตในสถาบันอุดมศึกษา*. วิทยานิพนธ์ปริญญา ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรางค์ ไคว์ตระกูล. (2544). *จิตวิทยาการศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา.
- Burgess, A. (2010). The use of space-time to construct identity and context. *Ethnography and Education*. 5(1), 17-31.
- Lairio, M., Puukari, S. & Kouvo, A. (2013). Studying at university as part of student life and identity construction. *Scandinavian Journal of Education Research*, 57(2), 115-131.
- Leve, A. M. (2012). *The circuit of culture as a generative tool of contemporary analysis: examining of the construction of an education commodity*. [Paper presented at the Joint AARE/APERA Conference, Sydney, 2012]. Retrieved December 14, 2014, from <http://www.aare.edu.au/data/publications/2012/Leve12.pdf>
- Murray, K. (2003). *The construction of identity in the narratives of romance and comedy*. Retrieved December 14, 2014, from <http://home.mira.net/~kmurray/psych/ir&c.htm>
- McNair, L. D., Newswander, C., Boden, D. & Borrego, M. (2011). Student and faculty interdisciplinary identity in self-management teams. *Journal of Engineering Education*. 100(2), 374-396.

- Nygaard, C. & Serrano, M. B. (2009). Student's identity construction and learning: reasons for developing a learning-centred curriculum in higher education. *Journal of Education Research*, 3(3), 233-253.
- Smith, G. (2006). *Erving Goffman*. New York: Routledge.
- Stables, A. (2003). Learning, identity and classroom dialogue. *Journal of Educational Enquiry*, 4(1), 1-18.
- Statt, D. A. (1998). *The Concise Dictionary of Psychology*. (3rd ed.). London: Routledge.

Translated Thai References

- Fuengfusakul, A. (2003). *Identity: theory and concept frameworks review*. Bangkok: National Research Council of Thailand. [in Thai]
- Kowtrakul, S. (2001). *Educational psychology*. (5th ed.). Bangkok: Chulalongkorn University Press. [in Thai]
- Ministry of Education Thailand. (2011). *Unique and Identity to the third round external assessment*. Retrieved December 14, 2011, from <http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=24407&Key=hotnews> [in Thai]
- Niyomrath, R. (2011). *Identity of Thai Benjarong Pattern: research*. Bangkok: Suan Sunandha Rajabhat University. [in Thai]
- OHEC. prepare to produce graduated student in 21st century. (2011, 8 August). *OHEC Newsletter*, 2(27), 2-4. [in Thai]
- Polsaram, P. (n.d.). *Learning and teaching in higher education reform: develop of the undergraduate learning process*. Retrieved January 23, 2015, from http://www.edu.chula.ac.th/eduinfo/ed_resch/pansak.pdf [in Thai]
- Rattanathongkom, S. (2013). *Character of student in higher education: handout in 475788 teaching in physical therapy course academic year 2013*. Retrieved January 23, 2015, from <http://ams.kku.ac.th/aalearn/resource/edoc/tech/54/6learner54.pdf> [in Thai]
- Royal Institute Dictionary 1999. (2003). Bangkok: Office of the Royal Society. [in Thai]
- Somboon, T. (2008). *Identity of "Dek Ram" : research*. Bangkok: Research and Development Institute Ramkhamhaeng University. [in Thai]
- Sreapandh, K. (2008). *Representation of poor people in TV game*. Thesis Doctor of Philosophy (Mass Communication), Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University. [in Thai]
- Sri-iam, S. (2554). *Student identity development in higher education institutions*. Thesis Doctor of Philosophy Program in Higher Education, Department of Educational Policy, Management, and Leadership Faculty of Education, Chulalongkorn University. [in Thai]

Terminology. (1994). Bangkok: Tonthum. [in Thai]

21st century education skills. (2014). Retrieved January 23, 2015, from <http://www.vcharkarn.com/varticle/60454> [in Thai]

Chattip Suwannachin, Ph.D received her Bachelor Degree of Business Administration from Chiangmai University in 1992 and Master Degree of Business Administration from Middle Tennessee State University, USA in 1997. She graduated Ph.D in Educational Administration and Foundation from Illinois State of University, USA in 2012. She is now Dean of Faculty Education, The Far Eastern University.

Panomporn Jantarapanya is an Assistant Professor in Education Administration. He got his Ph.D. in Educational Administration from University of Illinois, USA in 1974 and his Master of Educational Administration from Northeast Missouri State University, USA in 1969. He is now lecturer of Education Program in Education Administration, Education Faculty, The Far Eastern University.